

Навчальний предмет «Фізична культура» як основний засіб фізичного виховання в загальноосвітньому навчальному закладі.

У статті аналізуються підходи науковців до визначення поняття „навчальний предмет”, розглядаються різні варіанти їхньої типології та функцій. Визначена провідна функція навчального предмета „Фізична культура”, його елементний склад, і на цій основі створена відповідна дидактична модель. У дидактичній моделі наводиться структура змістовного і процесуального блоків й конкретизовані їхні провідні компоненти.

Ключові слова: навчальний предмет, функції навчального предмета, змістовний блок, процесуальний блок, теоретичний компонент, способи діяльності практичного характеру.

В статье анализируются подходы ученых к определению понятия «учебный предмет», рассматриваются различные варианты их типологии и функций. Определена ведущая функция учебного предмета «Физическая культура», состав его элементов и на этой основе спроектирована соответствующая дидактическая модель. В дидактической модели определена структура содержательного и процессуального блоков и конкретизированы их ведущие компоненты.

Ключевые слова: учебный предмет, функции учебного предмета, содержательный блок, процессуальный блок, теоретический компонент, способы деятельности практического характера.

Постановка проблеми. Відповідно до концепції В.В. Краєвського [4, с.15-16] зміст освіти отримує певну конкретизацію на рівні навчального предмета. Цілком зрозуміло, що логіка добору і конструювання змісту освіти на цьому рівні залежить від розуміння змісту поняття «навчальний предмет». Цей рівень відрізняється від першого (теоретичного) розгорнутістю уявлення про певні частини змісту, яким властиві специфічні функції в загальній освіті.

Аналіз теоретичних наробок фахівців у галузі шкільної фізичної культури свідчить про відсутність ґрунтовних теоретичних досліджень у визначенні функцій, цілей і відповідних завдань навчального предмета „Фізична культура”. Не визначеною залишається його елементний склад і структура, зміст кожного компонента. На наш погляд дослідження цієї проблеми необхідно проводити виходячи, як із загально дидактичних підходів, так і враховувати специфіку цього навчального предмета.

Аналіз актуальних досліджень. З метою з’ясування змісту поняття «навчальний предмет», його основних функцій і місця в навчальному плані, розглянемо основні підходи вчених до визначення самого поняття. У «Педагогічній енциклопедії» навчальний предмет визначається як «дидактично обґрунтована система знань, умінь і навичок, відібраних з відповідної галузі науки або мистецтва для вивчення в навчальному закладі» [9, т.3, с.479]. Педагогічний словник [8, с.543] визначає навчальний предмет як «дидактично обґрунтовану систему знань, умінь і навичок, які виражають основний зміст тієї чи іншої науки» . Г.І. Щукіна зазначає, що навчальний предмет – це те, «що відстоялося в науці, необхідне для її подальшого, глибшого вивчення на основі загальної освіти» [10, с.195-196]. Як «дидактичну переробку даної науки»

уявляє навчальний предмет В.В. Корольов [3, с.3]. Кожний навчальний предмет являє собою своєрідну проекцію тієї чи іншої «високої» форми суспільної свідомості (науки, мистецтва, моралі, права) у площині засвоєння (В.В. Давидов, [1, с.31]).

І.Я. Лернер [5, с.18] вважає, що навчальний предмет являє собою штучну конструкцію, витягнуту з кінцевого мінімуму. Це педагогічна адаптація галузі діяльності, включена в систему освіти.

У сучасній дидактиці, – зазначає П.Г. Москаленко [7, с.61], – «під навчальним предметом розуміють педагогічно адаптований зміст основ будь-якої галузі діяльності». Відносно навчального предмета «Фізична культура» в літературі існує інший підхід до визначення цього поняття. У «Педагогічні енциклопедії» [9, т.4, с.486] підкреслюється, що «Фізична культура» у школі – навчальний предмет, який сприяє фізичному розвитку й удосконаленню учнів із метою їхньої підготовки до суспільно корисної праці, до життя, до захисту Батьківщини. Л.П. Матвеев роз'яснює, що під шкільною фізичною культурою «розуміють фізичну культуру, яка являє собою навчальний предмет у загальноосвітніх школах, де її використання спрямоване на те, щоб закласти основи загальної фізичної освіти: сформувати поширений комплекс життєво необхідних рухових умінь, навичок і пов'язаних з ними знань» [6, с.18-19]

Спільним для багатьох наведених визначень є розуміння того, що навчальний предмет – це дидактично обґрунтована система знань, умінь і навичок. І предмет «Фізична культура» суттєво не відрізняється за своїми функціями від інших предметів, як на це вказує «Педагогічна енциклопедія» і Л.П. Матвеев. Цьому предмету притаманні ті ж загальноосвітні функції, але є і специфічні, тому, на наш погляд, для предмета «фізична культура» найоптимальнішим буде визначення І.К.Журавльова і Л.Я.Зоріної: «Навчальний предмет являє собою педагогічно адаптовану сукупність знань і умінь з якої-

небудь окремої галузі дійсності та відповідної їй діяльності із засвоєння і використання цих знань і умінь у процесі навчальної взаємодії»[2, с.194].

Метою статті є обґрунтування дидактичної моделі навчального предмета „Фізична культура”, основних його компонентів в єдності змістовного і процесуального аспектів навчання.

Виклад основного матеріалу. Слід зазначити, що навчальний предмет «Фізична культура», як і будь-який шкільний навчальний предмет, охоплює всі елементи соціального досвіду, відбиті в предметному змісті однієї чи низки галузей діяльності, тобто знання, способи діяльності, досвід творчої і емоційно-ціннісної діяльності.

У загальноосвітньому навчальному закладі всі навчальні предмети поєднуються в навчальний план. Їхня сукупність не може бути випадковою, і, на думку І.Я.Лернера [5, с.17-18], у системі загальної середньої освіти вона повинна охопити всі види людської діяльності. Визначення цієї сукупності навчальних предметів (а вона повинна являти собою систему) є ще не розв’язаною на сьогодні проблемою. За останні 30-40 років до 15 навчальних предметів вводилися до навчального плану на догоду ідеологічним або суто волюнтаристським спрямуванням, а потім вилучалися з нього. До останнього часу навчальні предмети поділялися, за І.К.Журавльовим і Л.Я.Зоріною [2, с.195], на дві групи (природничонаукові та гуманітарні, а за І.Я.Лернером [5, с.20] – на три групи (природничонаукові, гуманітарні і практичні – трудова і військово-фізкультурна підготовка).

Такий поділ навчальних предметів об’єктивно відповідає поділу наук за об’єктом вивчення: науки про природу і науки про людину, але не враховується наявність інших галузей діяльності людей.

В останній час все більшого визнання отримує теоретична концепція навчального предмета, розроблена І.К. Журавльовим і Л.Я. Зоріною [2, с.196], які об’єднують навчальні предмети за іншою основою – за провідною метою

предмета в навчальному плані. Саме провідна мета виявляє найзагальніше в конструюванні змісту і в організації процесу навчання. Кожен предмет має декілька цілей, але серед них є провідна, заради якої його і введено до навчального плану. Ця головна мета навчального предмета зумовлює його провідний компонент, за допомогою якого можлива реалізація всіх інших завдань. Так, очевидно, що провідним компонентом змісту навчального предмета «Фізична культура» є способи діяльності практичного характеру (рухові дії, рухова діяльність). Відповідно до провідного компонента всі навчальні предмети поділяються на три групи:

Навчальні предмети з провідним компонентом «наукові знання», або «основи наук» (фізика, хімія, біологія, астрономія, географія та інші);

Навчальні предмети з провідним компонентом „способи діяльності” інтелектуального і практичного характеру (іноземна мова, креслення, фізична культура, комплекс дисциплін трудового навчання, інформатика);

Навчальні предмети з провідним компонентом «художня освіта і естетичне виховання», або естетичне бачення світу (література, образотворче мистецтво, музика).

Є предмети, в яких є два провідних компоненти: математика (наукові знання і способи діяльності інтелектуального характеру), рідна мова (предметні наукові знання, способи діяльності інтелектуального і практичного характеру), література (способи діяльності інтелектуального характеру і образне бачення світу).

Виходячи із зазначеної типології, І.К. Журавльов і Л.Я.Зоріна [2, с.198] побудували і теоретично обґрунтували загальнодидактичну модель навчального предмета. Дидактична модель навчального предмета – це деяка цілісність, що охоплює два блоки: основний, до якого входить, у першу чергу, той зміст, заради якого навчальний предмет введений у навчальний план, і блок засобів,

або процесуальний блок, що забезпечує засвоєння знань, формування різних умінь і навичок, розвиток і виховання (рис 1).

Рис. 1. Загальнодидактична модель навчального предмета.

Аналіз складових частин пропонованої моделі навчального предмета свідчить про наявність у ній певних змістовних і структурних помилок. Комплекс допоміжних знань, наукові і практичні способи діяльності необхідно віднести до основного, так званого «змістовного» блоку, а в процесуальний необхідно внести «методи навчання» як його важливий чинник. У зв'язку з цим необхідно визначитися з основними складовими частинами наведеної загальнодидактичної моделі навчального предмета як певними дидактичними поняттями. Основний (змістовний) блок являє собою узагальнену сукупність складових частин змісту навчальних предметів, а також міждисциплінарний комплекс допоміжних знань. Процесуальний блок є виразом системи спільної

діяльності вчителя й учнів щодо реалізації мети навчання і змісту певної освіти (математичної, історичної, фізичної тощо) за допомогою методів навчання, форм організації навчання і засобів навчання (підручники, засоби наочності, комп'ютерна техніка тощо). Допоміжні знання виконують обслуговуючу функцію відносно провідного компонента кожного предмета і складових частин процесуального блоку.

Відповідно до загальнодидактичної моделі навчального предмета будується дидактична модель навчального предмета «Фізична культура», основним компонентом якого є «способи діяльності практичного характеру», що обумовлює його провідну функцію і має такий вигляд (рис. 2).

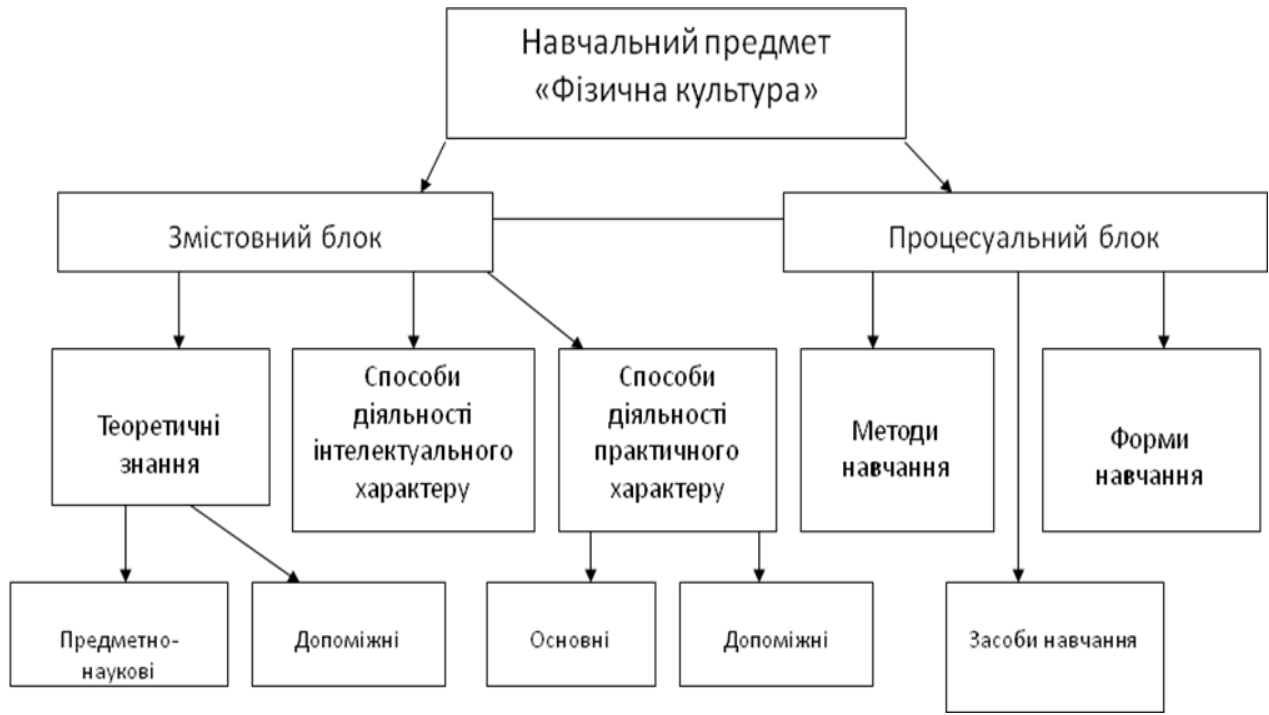

Рис.2. Дидактична модель навчального предмета «Фізична культура»

До номенклатури способів діяльності інтелектуального характеру ми відносимо: зовнішні (моторні, перцептивні, символічні) і внутрішні (перспективні, мнемічні, розумові). Серед способів діяльності практичного характеру необхідно виділити: основні, визначені специфікою рухової діяльності (наприклад, у легкій атлетиці – спринтерський біг, метання, стрибки

тощо), допоміжні (спеціальні для певного виду рухової діяльності, підвідні і підготовчі). До теоретичного компонента ми відносимо: науково-предметні знання, що відбираються з певних видів спорту, які є проекцією конкретних розділів (модулів) навчальної програми (легка атлетика, гімнастика, спортивні ігри тощо) і допоміжних знань: міжнаукові (філософські, методологічні, логічні), історико-наукові, контрольно-оцінювальні, міжпредметні, нормативно-профілактичні.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Створення моделі навчального предмета „Фізична культура” дозволило визначити його основні блоки і структурні компоненти кожного з них у певній функціональній єдності. Як наслідок, було конкретизовано зміст всіх компонентів. Виділення зазначених компонентів є орієнтиром у роботі укладачів навчальних програм і вчителів фізичної культури під час планування навчального процесу. Тобто дидактична модель навчального предмета „Фізична культура” є одним із підґрунть формування змісту фізкультурної освіти в загальноосвітніх навчальних закладах.

У подальших дослідженнях ми будемо ретельно вивчати склад кожного з компонентів змістовного і процесуального блоків з метою визначення їхньої взаємодії в реальному навчальному процесі.

Література

1. Давыдов В.В. О понятии развивающего обучения / В.В. Давыдов // Педагогика.- 1995.- №1.- С.29-39.

2. Журавлев И.К., Зорина Л.Я. Представление об учебном предмете / И.К. Журавлев, Л.Я. Зорина В кн. Теоретические основы содержания общего среднего образования / Под ред. В.В. Краевского, И.Я. Лернера—М.: Педагогика, 1983.- 352с. С. 191-201.

3.Королев Ф.Ф. Современный урок /Ф.Ф.Королев // Советская педагогика.- 1965.- №7.- С.12-15.

4.Краевский В.В. Содержание образования: вперед к прошлому /В.В.Краевский - М.: Педагогическое общество России, 2000.- 36с.

5.Лернер И.Я. Учебный предмет, тема, урок /И.Я.Лернер - М.: Знание, 1988.-80с.

6.Матвеев Л.П. Теория и методика физической культуры /Л.П.Матвеев - М.: Физкультура и спорт, 1991. -543с.

7.Москаленко П.Г. Навчання як педагогічна система /П.Г.Москаленко - Тернопіль: ТДП, 1995.- 144с.

8.Педагогический словарь.- М.: Изд-во АПН СРСР, 1960.

9.Педагогическая энциклопедия. /Гл. ред.: И.А.Каиров.- М.: Советская энциклопедия. – Т.3,4.- 1968.

10.Педагогика. Курс лекцій / Под ред. Щукиной Г.И., Г.А.Голанта, К.Д.Радиной – М.: Просвещение, 1966. – 648с.